

ფიზიკის შესავალი

ლექცია 4

მოდრაობა 2 განზომილებაში
 ჰორიზონტისადმი კუთხით გასროლილი სხეულის
 მოძრაობა
 თანაბარი წრიული მოძრაობა

წინა ლექციაში

ვექტორები
 ვექტორების ჯამი და სხვაობა
 ვექტორების სკალარული ნამრავლი
 ვექტორების ვექტორული ნამრავლი

მოდრაობის ფარდობითობა
 ათვლის სისტემები
 გალილეის გარდაქმნები

მოდრაობა ორ განზომილებაში

მრუდწირული
 მოძრაობა

იცვლება როგორც
 მოძრაობის
 სიჩქარე
 ისე
 მიმართულება

Formula-1 Belgium (SPA)

მოდრაობა ორ ან მეტ განზომილებაში

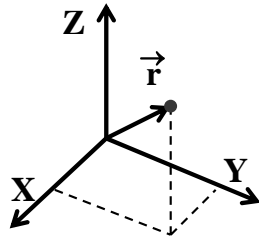
რომელი ბუშტი დაეცემა უფრო სწრაფად,
 შორს თუ ახლოს გადაგდებული?

რადიუს ვექტორი

სხეულის მდგომარეობა სივრცეში

$$\vec{r} = x \vec{i} + y \vec{j} + z \vec{k}$$

ვექტორი, რომელიც აერთებს კოორდინატთა სისტემის სათავესა და მოძრავ სხეულს

რადიუს ვექტორი იცვლის სიგრძეს და მიმართულებას, მაგრამ არ იცვლის საწყის წერტილს (კოორდინატთა სისტემის სათავე)

გადაადგილება სივრცეში

გადაადგილების საშუალო სიჩქარე

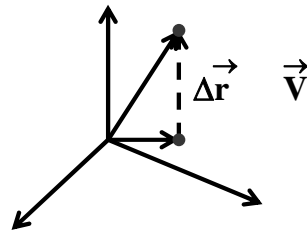
$$\vec{V} = (\vec{r}_2 - \vec{r}_1) / (t_2 - t_1)$$

$$\vec{V} = \Delta \vec{r} / \Delta t$$

გადაადგილების ვექტორი გაყოფილი დროზე, რომელშიც ეს გადაადგილება მოხდა

მყისი სიჩქარე

$$\vec{V}_{mq} = \Delta \vec{r} / \Delta t \quad (\Delta t \rightarrow 0)$$

გადაადგილება სივრცეში

საწყისი წერტილის რადიუს ვექტორი:

$$\vec{r}_1 = (x_1, y_1, z_1)$$

საბოლოო წერტილის რადიუს ვექტორი:

$$\vec{r}_2 = (x_2, y_2, z_2)$$

გადაადგილების ვექტორი:

$$\Delta \vec{r} = \vec{r}_2 - \vec{r}_1 = (x_2 - x_1) \vec{i} + (y_2 - y_1) \vec{j} + (z_2 - z_1) \vec{k}$$

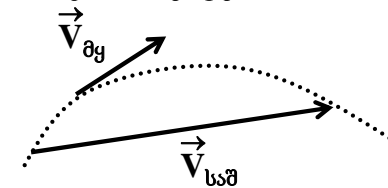
გადაადგილება სივრცეში

გადაადგილების სიჩქარის კომპონენტები

$$V_x = \Delta x / \Delta t$$

$$V_y = \Delta y / \Delta t$$

$$V_z = \Delta z / \Delta t$$

მრუდწირული მოძრაობისას მყისი სიჩქარე მიმართულია მოძრაობის ტრაექტორიის მხეობი მიმართულებით

აჩქარება მრუდწირული მოძრაობისას

აჩქარება აღწერს სხეულის მოძრაობის სიჩქარის ცვლილებას (მოძრაობა X ღერძის გასწვრივ):

$$a_x = \Delta V_x / \Delta t$$

ორ ან მეტ განზომილებაში შეიძლება იცვლებოდეს როგორც სიჩქარის მოდული, ისე მიმართულება.

აჩქარების ვექტორი აღწერს ორივე ცვლილებას

აჩქარება მრუდწირული მოძრაობისას

საშუალო აჩქარება:

$$\vec{a} = (\vec{V}_2 - \vec{V}_1) / (t_2 - t_1)$$

მყისი აჩქარება:

$$\vec{a}_{\text{მყ}} = \Delta \vec{V} / \Delta t \quad (\Delta t \rightarrow 0)$$

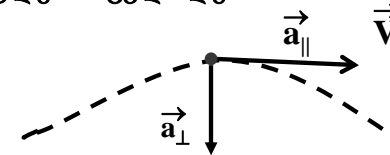
თანაბრადაჩქარებული მოძრაობა:

$$\vec{a}_{\text{მყ}} = \vec{a} = \text{const.}$$

აჩქარება მრუდწირული მოძრაობისას

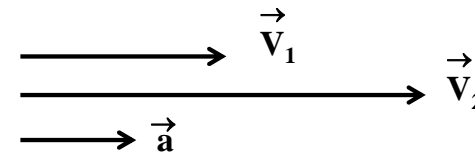
აჩქარების მყისი სიჩქარის (მოძრაობის) პარალელური კომპონენტი აღწერს სიჩქარის მოდულის ცვლილებას

აჩქარების მყისი სიჩქარის (მოძრაობის) პერპენდიკულარული კომპონენტი აღწერს სიჩქარის მიმართულების ცვლილებას

პარალელური აჩქარება

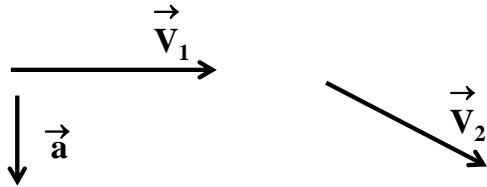
აჩქარების ვექტორი სიჩქარის და მოძრაობის მიმართულების პარალელურია:

წრფივი მოძრაობა ზრდადი (თუ $a > 0$) ან კლებადი (თუ $a < 0$) სიჩქარით. იცვლება სიჩქარის მოდული და არა მიმართულება.

პერპენდიკულარული აჩქარება

აჩქარების ვექტორი სიჩქარისა და მოძრაობის პერპენდიკულარულია:

ნებისმიერი მრუდწირული მოძრაობა აჩქარებული მოძრაობაა: იცვლება სიჩქარის მიმართულება, მოძრაობის ტრაექტორია უხვევს (მრუდდება).

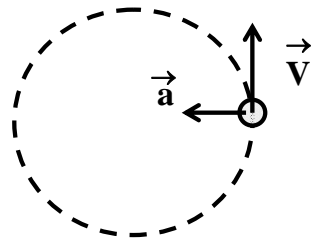
თანაბარ-წრიული მოძრაობა

წრიულ ტრაექტორიაზე მოძრაობა მუდმივი სიჩქარით: ბრუნვა

ბრუნვის პერიოდი:
T (წამი)

ბრუნვის სიხშირე:
ν (ჰერცი)

$$\nu = T^{-1}$$

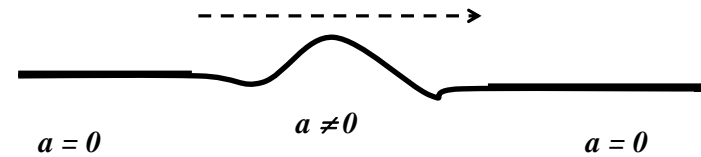

მოძრაობა მუდმივი სიჩქარით

სხეული მოძრაობს მუდმივი სიჩქარით: $|V| = \text{constant}$

სხეული მოძრაობს წრფივ და მრუდ ტრაექტორიაზე;

- იცვლება მყისი სიჩქარის მიმართულება;
- სხეული მოძრაობს აჩქარებით;

თანაბარ-წრიული მოძრაობა

იცვლება მხოლოდ სიჩქარის მიმართულება:

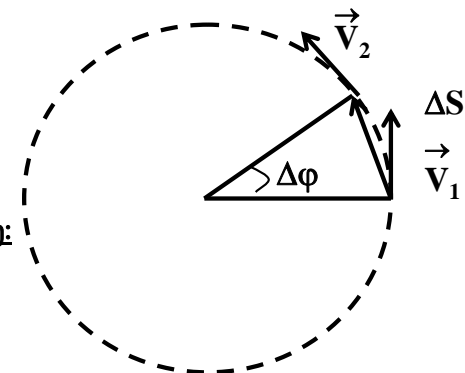
$$|V_1| = |V_2|$$

წირითი სიჩქარე:

$$V = \Delta S / \Delta t$$

კუთხური სიჩქარე:

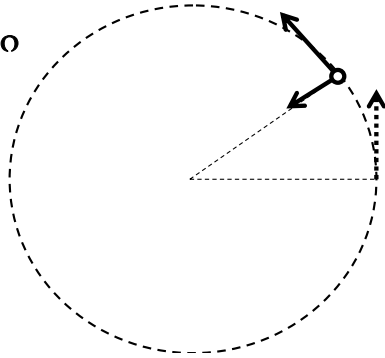
$$\omega = \Delta \phi / \Delta t$$

ცენტრისკენული აჩქარება

$$\vec{a} = \Delta \vec{V} / \Delta t = (\vec{V}_2 - \vec{V}_1) / \Delta t = (\vec{V}_2 + (-\vec{V}_1)) / \Delta t$$

თანაბარ-წრიული მოძრაობისას აჩქარება მიმართულია ცენტრისაკენ

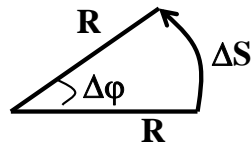

თანაბარ-წრიული მოძრაობა

წირით და კუთხურ სიჩქარეებს შორის კავშირი

$$\Delta S = R \Delta \varphi$$

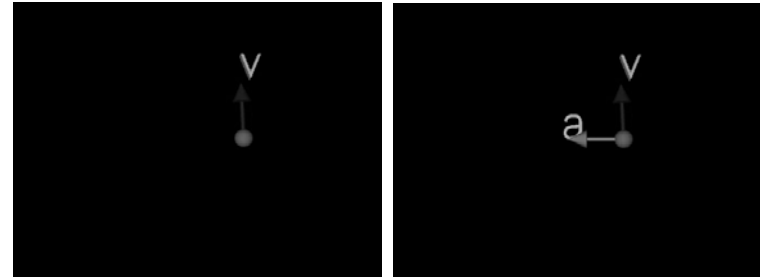
$$V = \Delta S / \Delta t = R \Delta \varphi / \Delta t$$

$$V = \omega R$$

თანაბარ-წრიული მოძრაობა

სიჩქარე და აჩქარება მრუდწირული მოძრაობისას

თანაბარ-წრიული მოძრაობა

კუთხური სიჩქარე და ბრუნვის პერიოდი:

$$\omega = \Delta \varphi / \Delta t$$

$$\Delta t = T \quad - \text{ბრუნვის პერიოდი}$$

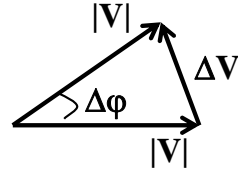
$$\Delta \varphi = 2\pi \quad - \text{მოზრუნების კუთხე ერთი პერიოდის განმავლობაში (360 გრადუსი)}$$

$$\omega = 2\pi / T = 2\pi \nu$$

თანაბარ-წრიული მოძრაობა

აჩქარება:

$$a = \Delta V / \Delta t$$

$$\Delta V = V \Delta \phi$$

$$a = V \Delta \phi / \Delta t = V \omega$$

$$(V = \omega R)$$

$$a = V^2 / R$$

$$a = \omega^2 R$$

თანაბარ-წრიული მოძრაობა

შეჯამება

წირითი სიჩქარე:

$$V = \Delta S / \Delta t \quad (\text{მ/წმ})$$

კუთხური სიჩქარე:

$$\omega = \Delta \phi / \Delta t \quad (\text{1/წმ} = \text{360}^\circ)$$

$$V = \omega R$$

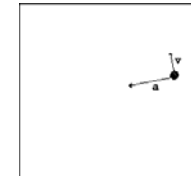
სიხშირე და პერიოდი:

$$\omega = 2\pi / T = 2\pi \nu$$

აჩქარება:

$$a = \omega^2 R$$

$$a = V^2 / R$$

ამოცანა #1

სპორტულ მანქანას შეუძლია მოსახვევში იმოძრაოს მაქსიმუმ 0.96 g აჩქარებით ისე რომ არ მოცურდეს ტრასის ზედაპირიდან. მანქანა მოძრაობს 40 მ/წმ სიჩქარით. მინიმუმ რა რადიუსის მოსახვევში შეძლებს სპორტული მანქანა მოხვევას მოცურების გარეშე?

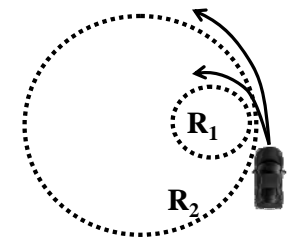
აჩქარება: $a = 0.96 g = 0.96 \cdot 9.8 \text{ მ/წმ}^2 = 9.4 \text{ მ/წმ}^2$

წირითი სიჩქარე: $V = 40 \text{ მ/წმ}$

ამოცანა #1

მოხვევის რადიუსი: R

$$a = V^2 / R$$

$$9.4 \text{ მ/წმ}^2 = (40 \text{ მ/წმ})^2 / R$$

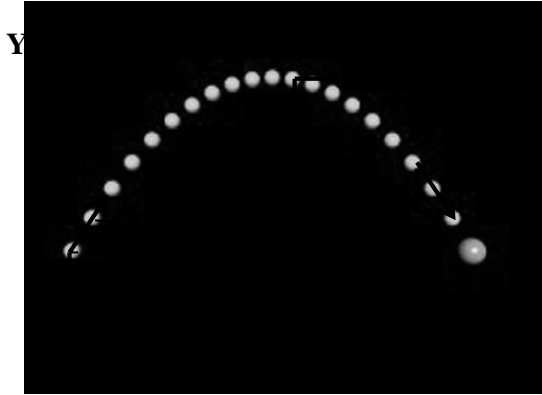
$$R = (40^2 / 9.4) \text{ მ} = \underline{170 \text{ მ}}$$

$a \sim 1/R$:

თუ $R < 170 \text{ მ}$, $a > 9.4 \text{ მ/წმ}^2$: მანქანა მოცურდება

ჰორიზონტისადმი კუთხით გასროლილი სხეულის მოძრაობა

მოძრაობა მუდმივი აჩქარებით: g

2-განზომილებიანი მოძრაობის ანალიზი

Y ღერძი:

$$(0 - V_y) = -g T_1$$

ბურთის მოძრაობა ზევით: $T_1 = V_y / g$

ბურთის მოძრაობა ქვევით: $T_2 = T_1$

ბურთის ფრენის დრო: $T = 2T_1$

$$T = 2 V \sin \alpha / g$$

2-განზომილებიანი მოძრაობის ანალიზი

მოძრაობის კინემატიკის გათვლა გეგმილების მიხედვით: X, Y

X გეგმილი:

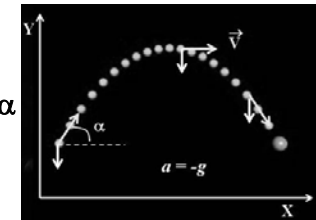
საწყისი სიჩქარე: $V_x = V \cos \alpha$

აჩქარება: $a_x = 0$

Y გეგმილი:

საწყისი სიჩქარე: $V_y = V \sin \alpha$

აჩქარება: $a_y = -g$

2-განზომილებიანი მოძრაობის ანალიზი

X ღერძი:

ფრენის მანძილი: $L = V_x T$

$$L = (V \cos \alpha) (2 V \sin \alpha / g)$$

$$L = 2 V^2 \sin \alpha \cos \alpha / g$$

$$L = V^2 (\sin 2\alpha) / g$$

ფრენის მანძილი დამოკიდებულია საწყის სიჩქარეზე, გასროლის კუთხესა და თავისუფალი ვარდნის აჩქარებაზე

სხვადასხვა კუთხით გასროლილი ბურთულა

მოდრაობის ტრაექტორია

X ღერძი:

$$x = x_0 + V_x t = x_0 + V \cos(\alpha)t$$

Y ღერძი:

$$y = x_0 + V_y t - g t^2/2 = y_0 + V \sin(\alpha)t - g t^2/2$$

სიმარტივისთვის გასროლის წერტილი ავირჩიოთ კოორდინატთა სათავეთ:

$$x_0 = 0, y_0 = 0,$$

გამოვსახოთ X გეგმილიდან: $t = x / (V \cos \alpha)$

სხვადასხვა კუთხით გასროლილი ბურთულა

რა კუთხით უნდა გავისროლოთ ბურთულა რომ მან იფრინოს მაქსიმალური მანძილი?

$$L = V^2 (\sin 2\alpha) / g$$

$\sin 2\alpha$ – მაქსიმუმალური მნიშვნელობაა 1,
როდესაც $2\alpha = \pi/2$ (90°)

$$\alpha_{\max} = \pi/4 \quad (45^\circ)$$

$$L_{\max} = V^2 / g$$

მოდრაობის ტრაექტორია

ჩავსვათ Y გეგმილში:

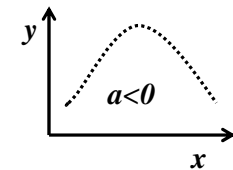
$$y = V \sin(\alpha) (x / (V \cos \alpha)) - g (x / (V \cos \alpha))^2 / 2$$

მოდრაობის ტრაექტორია - პარაბოლა

$$y = a x^2 + b x$$

$$a = -g / (2 V^2 (\cos \alpha)^2)$$

$$b = \tan(\alpha)$$

პარაბოლური ტრაექტორიები

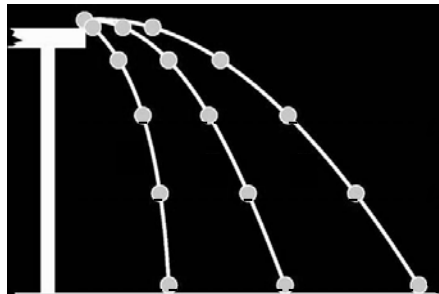

გამდნარი მეტალის წვეთები:
სხვადასხვა საწყისი სიჩქარე და დახრის კუთხე
სხვადასხვა კონფიგურაციის პარაბოლები

ვარდნა სხვადასხვა ჰორიზონტული სიჩქარით

Y-გეგმილი აჩქარება: $-g$
საწყისი სიჩქარე: $V_y = V \sin(0) = 0$

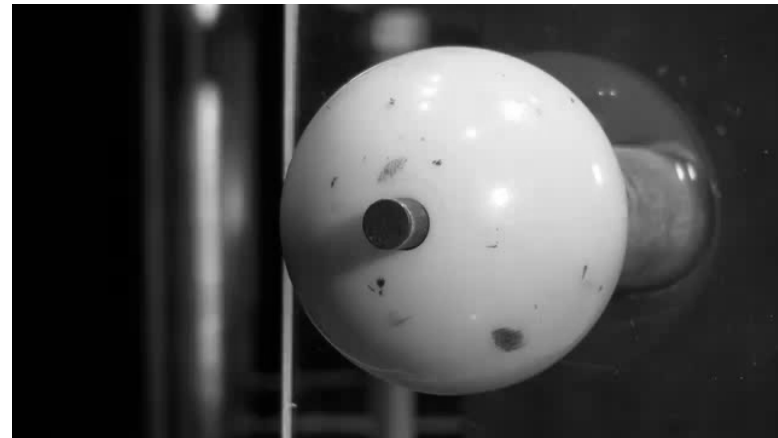
ვარდნის დრო
არ არის
დამოკიდებული
საწყის
ჰორიზონტალურ
სიჩქარეზე

ფეხბურთის ბურთის ტრაექტორია

ბურთულების ვარდნა

ამოცანა # 2

ზოოპარკიდან გამოპარული მაიმუნი ჩამოკიდებულია ხის ტოტზე. მის დასაჭერად ზოოპარკის ზედამხედველი მაიმუნს ხეზე ესვრის ტრანკვილიზატორს.

გასროლისთანავე მაიმუნი წყდება ხეს და ცდილობს მიწაზე ჩამოხტომას.

როგორ უნდა დაუმიზნოს ზედამხედველმა მაიმუნს რომ მოარტყას ისარი?

მრუდწირული მოძრაობა

მოძრაობა ორ ან მეტ განზომილებაში
რადიუს ვექტორი
აჩქარების პარალელური და
პერპენდიკულარული კომპონენტები

თანაბარი წრიული მოძრაობა

ჰორიზონტისადმი კუთხით გასროლილი
სხეულის მოძრაობა

ამოცანა # 2

გასროლა და მაიმუნის ვარდნის დაწყება ერთდროულია: $t_0 = 0$

$$\Delta h_1 = -g \Delta t^2 / 2$$

$$\Delta h_2 = -g \Delta t^2 / 2$$

$$\Delta h_1 = \Delta h_2$$

მაიმუნს ისარი მოხვდება ყოველთვის, თუკი დამიზნება მოხდება პირდაპირი ხედვის ხაზზე

www.tevza.org/home/course/phys2012